

DOI: [10.32702/2307-2105-2019.4.45](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.4.45)

УДК 658.586

*А. П. Колесніков,
к. е. н., доцент, доц. кафедри економічної безпеки і фінансових розслідувань
Тернопільського національного економічного університету
ORCID: 0000-0003-3064-4133*

ІНСТИТУЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНИЙ БАЗИС ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

*A. P. Kolesnikov
PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Economic Security and Financial Investigations
Ternopil National Economic University*

INSTITUTIONAL AND INNOVATION BASIS OF STRENGTHENING THE ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISES

Стаття присвячена розгляду інституційних засад зміцнення економічної безпеки підприємств. Висока інтенсивність і різновекторність ринкових трансформацій зумовлює виникнення постійно нових загроз економічній безпеці підприємств. Розроблення інструментарію їх усунення передбачає дослідження усієї множинності інституційних умов господарювання підприємств. Для цього було сформовано графічну інтерпретацію інституційно-інноваційного забезпечення економічної безпеки підприємств, в якій поєднано важелі, інструменти, методи та ряд інститутів, що мають значний вплив на рівень економічної безпеки сучасних підприємств. В роботі досліджено особливості впливу окремих з зазначених інститутів.

Розгляд впливу тих чи інших інститутів передбачає попередній аудит економічної безпеки. Який здійснюється не лише шляхом оцінювання ефективності реалізації та своєчасності втілення планів з досягнення бажаного рівня економічної безпеки підприємства та можливостей реалізації зовнішніх та внутрішніх загроз. Важливим є відслідковування ряду супутніх елементів аудиту. Потрібно досліджувати є не лише технічні, інформаційні та юридичні, але і кадрові загрози.

Інноваційно-інституційна складова економічної безпеки передбачала розгляд фінансової та організаційної сторони. Згідно даних офіційної статистики в Україні протягом останніх років частка власних коштів в структурі фінансування була незначною, що є нормальним в умовах розвитку інноваційного підприємництва. Одним з способів залучення коштів є технопарки. За останні роки зі 120 проектів технопарків України 90 мали академічний характер. Низькі показники прийняття проектів технопарками в цей період визначаються фактичною відсутністю державної підтримки та недотриманням і швидкою змінюваністю законодавства, що регулює діяльність технопарків в Україні.

Вагомим новітнім шляхом залучення інвестицій є бізнес-ангели. Фінансово заможні люди з певним практичним досвідом створили Українську асоціацію бізнес-ангелів, яка об'єднує інвесторів на національному та міжнародному рівнях з метою пошуку перспективних проектів

для спільного фінансування. Спільне фінансування стартапів зменшує та дозволяє диверсифікувати ризики.

The article is devoted on the consideration of the institutional basis for strengthening the economic security of enterprises. The high intensity and multi-vectoring of market transformations leads to the constant emergence of new threats for the economic security of enterprises. The development of tools for elimination the threats involves the study of the whole variety of institutional conditions of enterprise operation. For this purpose, a graphical interpretation of the institutional and innovative ensuring the economic security of enterprises was formed. In this interpretation the leverages, tools, methods and a number of institutes that have a significant impact on the level of economic security of modern enterprises are combined. In this work the influence features of some institutes named are investigated.

The consideration of the influence of certain institutes involves a preliminary audit of economic security. This is done not only by assessing the effectiveness and timeliness of plan implementation to achieve the desired level of economic security of the enterprise and the opportunities for implementing external and internal threats, but also it is important to track a number of related audit elements. It is necessary to investigate not only technical, informational and legal, but also personnel threats.

The innovational and institutional component of economic security included the consideration of the financial and organizational aspects. According to official statistics in Ukraine in recent years, the share of own funds in the financing structure was insignificant, which is normal in the context of the development of innovative entrepreneurship. Technological parks are one of the ways to raise funds. In recent years, out of 120 projects of technology parks in Ukraine, 90 had academic nature. The low rates of acceptance the projects by technology parks in this period are determined by the actual lack of government support and the lawlessness and rapid change in legislation, that regulate the activity of technology parks in Ukraine.

An important newest way of attracting investment is the business angels. The wealthy people with some practical experience have created the Ukrainian Association of Business Angels, which brings together investors at the national and international levels searching promising projects for consolidated financing. Consolidated financing of startups reduces risks and allows to diversify them.

Ключові слова: економічна безпека підприємств; інституційне забезпечення економічної безпеки; інститут інноваційної діяльності; інститут ризикових інвестицій; інститут технологічного трансферу; бізнес-ангели.

Key words: economic security of enterprises; institutional assistance of economic security; institute of innovation activity; institute of venture capital; institute of technological transfer; business angel investor.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Інтенсифікація економічних процесів та диверсифікація законних та незаконних методів економічної боротьби на ринку формує перед сучасними підприємствами динамічно нові виклики. На сьогодні для успішного розвитку підприємства недостатньо працювати в правовому полі та випускати на ринок якісно новий продукт. Методи конкурентної боротьби, а особливо в українських умовах, часто виходять за межі коректності, а то й законності, і вимагають адекватних стратегічних рішень. На сьогодні прийняття якогось окремого законодавчого акту чи урядової ініціативи не здатне вирішити системні проблеми українського підприємництва. Для цього потрібний якісний системний розвиток інституційного середовища підприємницької діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Питанням інституційного середовища забезпечення економічної безпеки присвячено ряд змістовних праць. Ґрунтовне дослідження окремих інституційних елементів економічної безпеки підприємств провів З. Живко. Питаннями комплексного підходу до оцінки та інноваційного безпекоорієнтованого управління підприємствами займається О. Волошук. Змістовне дослідження проблемних аспектів окремих інститутів забезпечення економічної безпеки підприємства здійснили І. Грішнова та В. Непочатенко. Обґрунтуванням окремих елементів механізму управління економічною безпекою підприємства займаються О. Кириченко, Б. Дуб,

С. Салоїд, О. Вівчар, Н. Москаль та інші. Разом з тим, питання пошуку інструментів подальшого збільшення рівня економічної безпеки підприємства на інноваційних засадах залишається відкритим, зважаючи на виникнення все нових економічних та інших загроз.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Врахування зазначених не до кінця вирішених окремих елементів розроблення проблеми визначає необхідність обґрунтування окремих інноваційних компонентів розвитку інституційного середовища забезпечення економічної безпеки підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Умови комплексного розгляду інноваційних можливостей оптимізації інституційного зміцнення економічної безпеки підприємства передбачають поєднання аспектів їх здійснення, а саме: засад здійснення та інститутів, до яких вони будуть застосовуватися. Графічну інтерпретацію цього здійснено на рисунку 1. Така комплексність розгляду зумовлена системністю та множинністю векторів інституційного впливу на усі аспекти економічної безпеки підприємств та його інноваційного розвитку. Це твердження є вірним відносно усіх підходів розгляду економічної безпеки підприємства: філософського, соціологічного, правового, математичного та інших [4, с. 265].

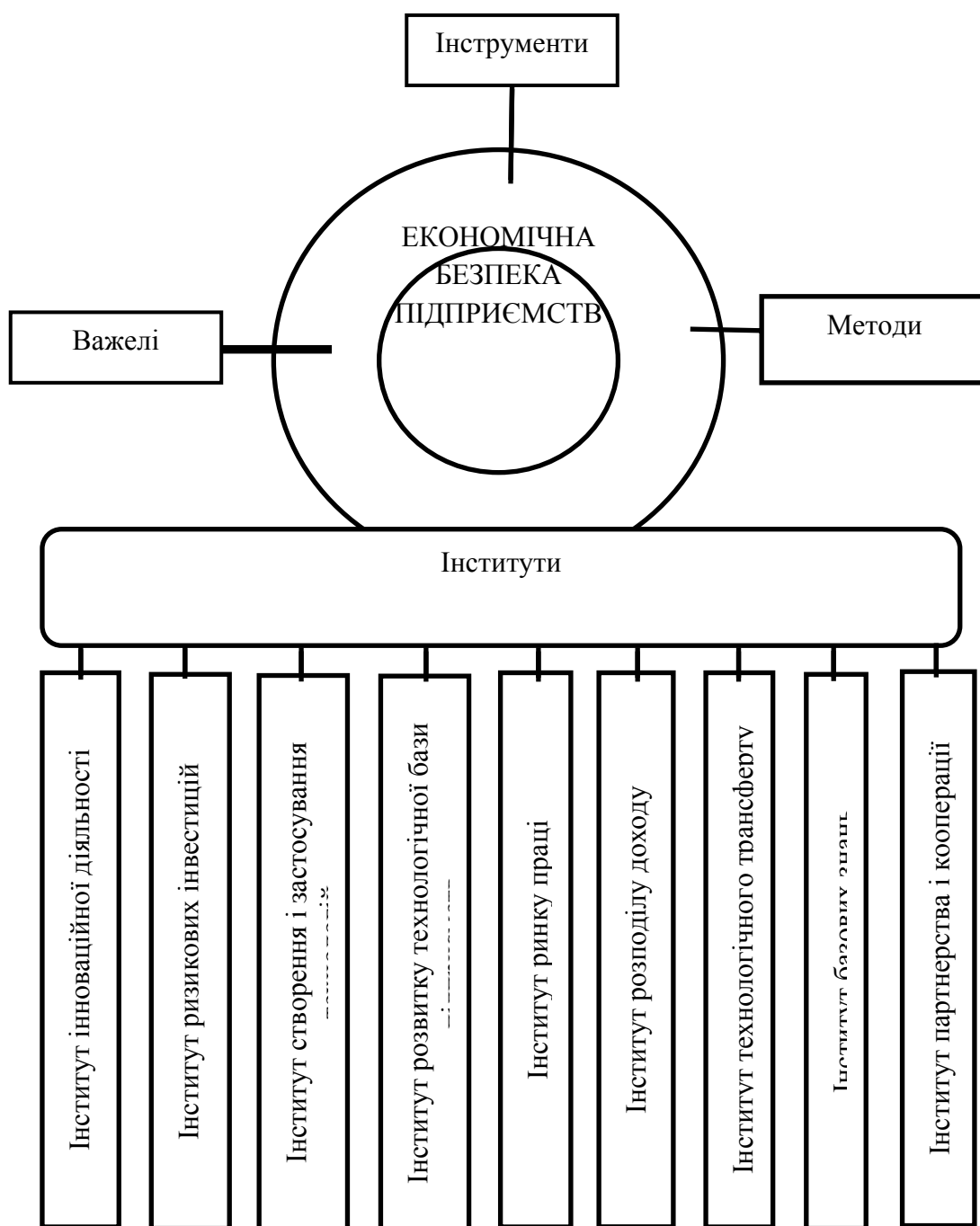

Рис. 1. Основа інституційно-інноваційного забезпечення економічної безпеки підприємств

Надалі в статті розглянемо окремі з зазначених інститутів.

Розгляд впливу зазначених на рисунку інститутів певні спільні та відмінні методи, інструменти та важелі. Їх структуризацію, яку можна адаптувати і застосувати до обраного об'єкту дослідження, провела Б. С. Дуб [5].

Внутрішні інструменти забезпечення економічної безпеки підприємства можна поділити на планові та оціночні. До планових віднесемо прогнози, програми, проекти та ін. Оціночні передбачають застосування ряду традиційних та інноваційних підходів до визначення стану чи конкретного показника економічної безпеки. Специфіка і глибина реалізації останніх залежить від детальності та якості вирішуваних завдань відділом економічної безпеки підприємства. До таких типових завдань відносяться: система моніторингу економічної безпеки, вибір методики визначення рівня економічної безпеки, впровадження та підтримка інформаційної платформи, вирішення завдань безпеки на оперативному рівні, обґрунтування допустимих параметрів відхилення від нормативних показників для конкретного підприємства, пошук шляхів оптимізації сценаріїв забезпечення економічної безпеки [6]. Власне останнє і є ключовим завданням згаданого підрозділу. Для його реалізації потрібна реалізація ряду традиційних та інноваційних методів контролю та аудиту економічної безпеки підприємств.

Окремі методи оцінювання економічної безпеки підприємства нами було розглянуто раніше [7].

Аудит економічної безпеки передбачає не тільки оцінювання ефективності реалізації та своєчасності втілення планів з досягнення бажаного рівня економічної безпеки підприємства та можливостей реалізації зовнішніх та внутрішніх загроз. Важливим є відслідковування ряду супутніх елементів аудиту. Потрібно досліджувати є не лише технічні, інформаційні та юридичні, але і кадрові загрози. Недостатність специфічної кваліфікації та занадто сильна незбалансованість розподілу фінансових потоків може призвести до випадкового та навмисного порушення економічної безпеки. Інтенсивність розвитку технологій промислового шпигунства у поєднанні з недостатньою відданістю (яка визначається переважно фінансовим інтересом та рядом неекономічних інструментів) ключових працівників компанії може призвести до її банкрутства в найкоротші терміни.

Важливим елементом аудиту економічної безпеки є дослідження адекватності завдань та планів відділу економічної безпеки з планами особливостями роботи ряду відповідних підрозділів: виробничого, фінансового, інформаційного, технологічного, юридичного, кадрового, екологічного та інших.

Важелями забезпечення економічної безпеки підприємства є : прибуток, ціна товару, дивіденди, штрафи наявність та ефективність синергізму, заробітна плата, ефективність залучення та використання інвестицій.

Методами впливу на забезпечення економічної безпеки підприємства є адміністративні та економічні, причому до економічних відносяться традиційні та альтернативні.

Ключовим елементом економічної безпеки підприємства є сталий розвиток на інноваційній основі. Ще Генрі Форд молодший відзначав, що хто не розвивається, той залишається на місці і програє. Здатність виготовляти продукцію вищого технологічного рівня, чи удосконалити сам спосіб її матеріального втілення або ринкового представлення є вагомим засобом досягнення економічної безпеки.

Із зрозумілих причин ключовим питанням реалізації інноваційних проектів є фінансування. Згідно даних офіційної статистики в Україні протягом останніх років частка власних коштів в структурі фінансування була незначною, що є нормальним в умовах розвитку інноваційного підприємництва. Частка витрат на виконання прикладних наукових досліджень становила 23,6%, які на 51,5% фінансувалися за рахунок коштів бюджету та 27,6% – за рахунок коштів організацій підприємницького сектору. На виконання науково-технічних (експериментальних) розробок спрямовано 54,5% загального обсягу витрат, які на 40,3% профінансовані іноземними фірмами, 28,7% – організаціями підприємницького сектору та 14,3% – за рахунок власних коштів [10, с. 3]. Таким чином, умови відкритості економіки формують додаткові можливості акумулювання інвестиційних потоків.

Одним із способів вирішення фінансово-технологічних проблеми реалізації інноваційних підприємницьких проектів є технопарки. Досить змістовно інституційну складову розвитку технопарків в останній період дослідили О. Мазур та С. Пустовійт [11]. Автори дослідили зміну наукоємності ВВП України та динаміку факторів, які їй сприяли. За аналізований період зі 120 проектів технопарків України 90 мали академічний характер. Низькі показники прийняття проектів технопарками в останні роки автори пов'язують з фактичною відсутністю державної підтримки та недотримання і швидка змінюваність законодавства, що регулює діяльність технопарків в Україні. В таких умовах важливим є реанімування даного сегменту інноваційного розвитку, як одного з базових в економіках розвинутих європейських держав. Один з напрямків розвитку технопаркових структур є розвиток науково-технічної творчості, про що ми писали раніше [12].

Вагомим видом фінансування інноваційних проектів, що активізувався останніми роками в Україні є бізнес-ангели. Фінансово заможні люди з певним практичним досвідом створили Українську асоціацію бізнес-ангелів, яка об'єднує інвесторів на національному та міжнародному рівнях з метою пошуку перспективних проектів для спільного фінансування. Спільне фінансування стартапів зменшує та дозволяє диверсифікувати ризики. Згідно офіційного сайту середній чек одного ангела в угоді складає в середньому 48 тис. дол., тоді, як бізнес-ангел у Європі інвестує в середньому 20 тис. дол., а в США – 25 тис. дол. Кожен третій вітчизняний бізнес-ангел інвестував в технологічні компанії до півмільйона доларів за час своєї інвестиційної діяльності, вважаючи, що сильними сторонами українських інноваційних проектів є технологічна експертиза та вдала ідея [9].

Одним з різновидів вкладення коштів бізнес-ангелів є венчурне фінансування. Якщо у попередньому випадку мова йшла про пошук проектів з певним рівнем невизначеності і відповідного ризикуванню власними коштами, то у випадку венчурного інвестування розмір такої ризиковості кардинально змінює підхід до його

здійснення. Ринкова успішність венчурних інвестицій складає близько 1-2% від усієї сукупності пропозицій, що передбачає абсолютно нові підходи до її розуміння.

Діяльність бізнес-ангелів та інших суб'єктів інноваційного інвестування реалізовується у форматі інститутів спільного інвестування (ICI). Частка венчурних коштів в структурі ICI у 2018 році склала 81,45% [13]. Саме такий напрямок діяльності визначає вагомі аспекти функціонування і розвитку технологічної складової інституту базових знань.

Інституційне забезпечення регулювання венчурного інвестування на державному рівні відбувається у наступних напрямках: інформаційне забезпечення, нормативно-правове забезпечення, фінансово-економічне забезпечення та ліцензійний захист інноваційних розробок. Правові компоненти діяльності відображено у [14]. Для формування ширших можливостей використання інформаційного простору та кращого розуміння аспектів та процедур ліцензійного захисту в 2018 році підписано меморандум між Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (ВОІВ) та Міністерством економічного розвитку про створення центрів підтримки технологій та інновацій (ЦПТІ). До послуг ЦПТІ належать: безоплатні (надання доступу до патентних і непатентних інформаційних ресурсів та консультування щодо їх використання; організація дистанційного навчання за програмами ВОІВ; надання базових рекомендацій з ліцензування; консультування з загальних питань оформлення і подання заявок та ін.) та платні (оформлення документів на отримання прав на об'єкти інтелектуальної власності; розробка проектів ліцензійних договорів; попередня оцінка авторської винагороди за використання прав на об'єкти інтелектуальної власності та ін.). Один з таких ЦПТІ у 2019 році планується відкрити на базі Тернопільського національного економічного університету.

Одним з інструментів забезпечення економічної безпеки є забезпечення взаємозв'язку науки, техніки та бізнесу, тобто трансферт технологій. В Законі України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» вказано, що трансфер технологій – це передача технології, що оформляється шляхом укладення між фізичними та/або юридичними особами двостороннього або багатостороннього договору, яким устанавлюються, змінюються або припиняються майнові права та обов'язки щодо технології та/або її складових [17]. Зважаючи на багатоаспектність зазначеного явища його потрібно розглядати через усю системність ринкових інституцій. Це передбачає: визначення специфічних характеристик та технологічної придатності; формування маркетингових стратегічних кроків; встановлення та захист прав на об'єкт інтелектуальної власності; визначення (формування) сегменту потенційних партнерів та клієнтів та ін.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. В статті окреслені ряд аспектів запропонованої проблематики. Розгляд інших напрямків розвитку інституційного забезпечення економічної безпеки підприємств є об'єктом подальших досліджень у даному напрямку.

Література.

1. Живко З. Б. Економічна безпека підприємства: сутність, механізм забезпечення та управління: монографія. Львів :ЛігаПрес, 2012. 256 с.
2. Волощук Л. О. Інноваційний розвиток та економічна безпека промислових підприємств: проблеми комплексного управління: монографія. Одеса: 2015. 396 с.
3. Гришова І. Ю., Непочатенко В. О. Вплив інституціональної структури на розвиток інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств. *Економіка: реалії часу*. 2013. № 2(7). С. 47-51.
4. Кириченко О. С. Сутність управління системою економічної безпеки суб'єктів господарювання. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2012. № 1. С. 265-270.
5. Дуб Б. С. Механізм забезпечення економічної безпеки підприємства: сутність структура, значення. *Формування ефективної моделі розвитку підприємства в умовах ринкової економіки: тези IV Міжнар. науково-практ. конференції* (24–25 лист. 2016 р.). С 63-65.
6. Салоді С. В. Механізм управління економічною безпекою підприємства: теоретичний аспект. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. 2017. № 14. URL: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/108778/103721>.
7. Vivchar O., Kolesnikov A. Peculiarities of assessment technologies usage in the management of financial and economic security of enterprises. *Business Economics*. 2016. № 51 (4). С. 393-398.
8. Москаль Н. В. Аудит системи економічної безпеки підприємства. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія : Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2017. № 862. С. 187–191.
9. Українська асоціація бізнес-ангелів URL : <http://uangel.com.ua/> (дата звернення 28.03.2019)
10. Здійснення наукових досліджень і розробок у 2017 році. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 28.03.2019)
11. Мазур О. А., Пустовійт С. В. Соціальна та економічна ефективність діяльності академічних технопарків України. *Наука та інновації*. 2016. № 12 (3). С. 63-73.
12. Харів П. С., Колесніков А. П. Науково-технічна творчість як інструмент підвищення ефективності інноваційної діяльності підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2006. № 5 (59). С. 91-96.
13. Огляд діяльності ICI. URL : http://www.uaib.com.ua/analituaib/publ_ici_quart.html (дата звернення 08.04.2019)
14. Кушнір С. О., Павленко Н. І. Сутність та тенденції розвитку венчурних інвестиційних фондів в Україні. *Економіка і суспільство*. 2018. № 16. С. 150-155.
15. Центр підтримки технологій та інновацій. URL : <http://tisc.com.ua/> (дата звернення 08.04.2019).

16. Перерва П. Г., Косенко А. В., Кобелева Т. А., Маслак М. В. Системний підхід до дослідження цінових, маркетингових, інвестиційних та інноваційних характеристик трансферу технологій промислової продукції. *Вісник НТУ «ХПИ»*. 2018. № 19. С. 121-126.

17. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій: Закон України за станом на 9 грудня 2015 р./Верховна Рада України. Київ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16>

References.

1. Zhyvko, Z. B. (2012), *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist', mekhanizm zabezpechennia ta upravlinnia: monohrafiia* [Economic security of the enterprise: the essence, mechanism of maintenance and management: monograph], LihaPres, L'viv, Ukraine.

2. Voloschuk, L. O. (2015), *Innovatsijnyj rozvytok ta ekonomichna bezpeka promyslovykh pidpriemstv: problemy kompleksnoho upravlinnia: monohrafiia* [Innovative development and economic security of industrial enterprises: integrated management problems: monograph], Bondarenko, Odessa, Ukraine.

3. Hryshova, I. Yu. and Nepochatenko, V. O. (2013), "The impact of the institutional framework for the development of innovation and investment companies", *Ekonomika: realii chasu*, vol. 2, no. 7, pp. 47–51.

4. Kyrychenko, O. S. (2012), "The Essence of the economic security management of business entities", *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektual'noi vlasnosti*, vol. 1, pp. 265–270.

5. Dub, B. S. (2016), "The mechanism of ensuring enterprise economic security: the nature, structure, meaning", *Formuvannia efektyvnoi modeli rozvytku pidpriemstva v umovakh rynkovoï ekonomiky* [Building an effective model of enterprise development in a market economy], IV Mizhnarodna Naukovo-praktychna konferentsia [IV International scientific and practical conference], Zhytomyr State Technical University, Zhytomyr, Ukraine, pp. 63–65.

6. Saloid, S. V. (2017), "Mechanism of economic security management of the enterprise: theoretical aspect", *Ekonomichnyj visnyk NTUU "KPI"*, [Online], vol. 14, available at: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/108778/103721> (Accessed 23 March 2019).

7. Vivchar, O. I. and Kolesnikov, A. P. (2016), "Peculiarities of assessment technologies usage in the management of financial and economic security of enterprises", *Business Economics*, vol. 51, no. 4, pp. 393–398.

8. Moskal', N. V. (2017), "Audit of the economic security system of the enterprise", *Visnyk Natsional'noho universytetu "L'vivs'ka politekhnika". Seriya: Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku*, vol. 862, no. 4, pp. 187–191.

9. The official site of Ukrainian business angels network "For Entrepreneurs & Investors", available at: <http://uangel.com.ua> (Accessed 28 March 2019).

10. State Statistics Service of Ukraine (2018), "Implementation of scientific research and development in 2017", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 23 March 2019).

11. Mazur, O. A. and Pustovijt, S. V. (2016) "Social and economic efficiency of activity of academic technoparks of Ukraine", *Nauka ta innovatsii*, vol. 12, no. 3, pp. 63–73.

12. Khariv, P. S. and Kolesnikov, A. P. (2006), "Scientific and technical creativity as a tool for improving the efficiency of enterprise innovation activity", *Aktual'ni problemy ekonomiky*, vol. 5, no. 59, pp. 91–96.

13. The official site of The Ukrainian Assotiation of Investment Business (2019), "Overview of CII activities", available at: http://www.uaib.com.ua/analituai/publ_ici_quart.html (Accessed 8 April 2019).

14. Kushnir, S. O. and Pavlenko, N. I. (2018), "The essence and development trends of venture investment funds in Ukraine", *Ekonomika i suspil'stvo*, vol. 16, pp. 150–155.

15. The official site of Technology and Innovation Support Center (2019), "TISC Services", available at: <http://tisc.com.ua> (Accessed 8 April 2019).

16. Pererva, P. H., Kosenko, A. V., Kobieliava, T. A. And Maslak, M. V. (2018), "System approach to the study of price, marketing, investment and innovation characteristics of technology transfer of industrial products", *Visnyk NTU "KhPI"*, vol. 19, pp. 121–126.

17. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine "On State Regulation of Activity in the Sphere of Transfer of Technologies", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16> (Accessed 14 April 2019).

Стаття надійшла до редакції 15.04.2019 р.